

Píše Jiří Hubáček

(E*forum, 19. 09. 2018)

Většinu patrně jméno Sofie Podlipská dnes mnoho neřekne, pro některé mohou být její texty alespoň cenným pramenem ke studiu nejrůznějších společenských otázek spjatých s obdobím jejího života; jen málokoho však zajímá také jako spisovatelka, autorka různorodých beletristických i popularizačních textů. **Jana Vraiová** tuto stránku ve své monografii o (macharovsky řečeno) „zapomínané“ až „zapomenuté“ postavě naší literatury rozhodně neopomíjí.

Její práce nazvaná ***Umíněnkyně dobra Sofie Podlipská*** má důležitý podtitul *Kapitola z dějin literárního midcultu 19. století*. Čtenář je jím upozorněn, že v ruce rozhodně nedoručí souhrnné pojednání o životě a díle Podlipské (které mimochodem stále chybí), ale poměrně specifický pokus o interpretaci autorčina díla. Ten vychází z předpokladu existence střední (midcultové) vrstvy literatury, jež, přijímajíc částečně impulzy a podněty literatury vysoké, se zároveň snaží bezprostředně oslovit daleko širší čtenářskou obec. Za typickou představitelku této literární vrstvy Vraiová považuje právě Podlipskou.

Kniha je rozdělena na dvě odlišné části. Po úvodních partiích, jež mají mj. za úkol osvětlit termín literárního midcultu, se autorka obsáhle věnuje dobové recepci spisovatelčina díla a pokračuje sledováním jejího odvíjení po smrti Podlipské v podstatě až do současnosti. Druhou část knihy tvoří soubor pěti případových studií, v nichž se autorka příslušnost Podlipské k literárnímu midcultu snaží prokázat interpretací jejích textů.

Je-li tedy celá knižní studie zaměřena k literárnímu midcultu, může poněkud zarazit (a nepříjemně překvapit), jakým způsobem autorka tento termín (jež se pokouší do české literární vědy uvést) definuje a vymezuje. Čtenáři se totiž dostane jen velmi letmého odkazu k Umberto Ecovi, z jehož pojetí autorka (patrně) vychází, aby jej pak obsáhle konfrontovala s názory jeho předchůdců (zejména MacDonalda a Woolfové), jež Eco - a po něm i Vraiová - zásadně odmítají. Daný pasus je tak sice určitým vzhledem do historie daného termínu, jeho podrobnější vymezení či definici však nepřináší. Té se čtenáři nakonec dostane, avšak v podobě zhuštěné, až lapidární, když autorka pouze prostě konstatuje, že termín midcult považuje za synonymní ke „střední vrstvě literatury“, přičemž ho podle vlastních slov zbavuje „sociologického aspektu“. Je pak ovšem otázkou, proč bylo nutno uvádět do české literární vědy nový jednoslovný anglický termín - neboť zdůvodnění Vraiové, že jeho potřebu dokládá zejména „zvýšená frekvence bezpříznakového užití termínu (= tj. střední vrstva kultury) u absolventských prací“ (s. 21), mnoho nevyjasňuje. Ostatně autorka sama jiný

jednoslovný termín v naší literární historii nalézám – je jím Schauerova „četba“ v protikladu k „literatuře“ – další ze synonym nově zavedeného midcultu. To, že se odůvodnění definic toho, jak midcultový autor pracuje se čtenářem (s. 20), dostalo jen nepatrného místa, může vést zejména ve druhé části knihy ke zdání, že je vlastně autoritativně předkládán jakýsi kodex toho, co midcultový autor dělá či nedělá, a následně se jen hledají souvislosti mezi jednotlivými body tohoto kodexu a dílem Sofie Podlipské.

Silnou potřebu terminologizace pocítujeme i za neustálým hledáním vhodného označení literárních směrů druhé poloviny 19. století. Souvisí to patrně s tím, že pojmy jako romantismus, *biedermeier* či realismus jsou pro Vrajovou silně spjaty s určitým typem literární tvorby i s konkrétním historickým obdobím. Proto se jí „může zdát nepatřičné“ vztahovat klasické definice *biedermeieru* k literatuře druhé poloviny 19. století (s. 55), proto za dominantní směr tohoto období autoritativně prohlašuje realismus. Ten přitom prý Podlipské neumožňoval dovádět její díla ke „šťastným závěrům“, a právě pro tento rys ji Vrajová řadí mezi autory označované později jako midcultové (s. 146); její dílo vykládá jako kombinaci realismu s postupy *biedermeieru* a romantismu, a aby jej pojmenovala, utíká se k dobově užívanému termínu ideální realismus. To vše jen znovu ukazuje na to, že literatura druhé poloviny 19. století se prostému „škatkování“ na školy a směry houževnatě vzpírá; východisko se tu snad spíše než v četných definicích „ideálních realismů“, „parnasismů“ či „novoromantismů“ (jichž jsme byli svědky dříve) nabízí v pojímání období jako kreativního prolínání nejrůznějších směrů a technik.

Přes tyto metodologické obtíže je třeba ocenit, v jaké šíři se Vrajová studia dané problematiky podjala. Tvorba Podlipské je průběžně zasazována jak do kontextů společenských (čtenářská poptávka, snahy spisovatelů o rozšiřování čtenářské obce), tak literárněhistorických. Jednotlivé aspekty její tvorby jsou přitom neustále konfrontovány především s díly jiných významných autorek daného (i předešlého) období; jména Němcová, Světlá, Krásnohorská, Nováková či Preissová se tu skloňují skutečně častěji než jména většiny spisovatelů-mužů. Tím Vrajová na jedné straně zasazuje dílo Podlipské do kontextu, v němž bylo často vykládáno již dříve (jak dokládají četné práce o „přátelství tří“ – Němcové, Světlé a Podlipské), na druhé straně implicitně klade otázku po svébytnosti a specifčnosti literatury psané ženami-autorkami, otázku v dnešní době hojně řešenou a stále naléhavou.

Jak lze vyvodit již ze stručně nastíněného obsahu monografie, je dílo Podlipské v práci interpretováno jakoby „ze dvou stran“. Jeho příslušnost k literárnímu midcultu mohou potvrdit jak jeho přímé analýzy, tak již dobová recepce, popř. změny perspektivy vnímání osobnosti jeho autorky v průběhu času. Je skutečně obdivuhodné, jak rozsáhlý materiál dokázala Vrajová v tomto směru shromáždit. To, že je všechen zúročen asi na stu stranách, s sebou však nese také jistá úskalí. Některé charakteristiky či literárněhistorické výklady Vrajové se mohou jevit jako povrchní až schematické (jako např. charakteristika kritiky devadesátých let 19. století či fakt, že autorka vztahuje historickou prózu Podlipské sice k Herlossohnovi, ale úplně opomíjí Tyla, Vocela,

Marka či Chocholouška) a výklad někdy může působit spíše jako jakási volná koláž rozsáhlých citací pramenů jen volně spojených autorským komentářem. Nelze se ubránit pocitu jisté neuspořádanosti, vzniklé paradoxně snad právě ze snahy o strukturalizaci výkladu. Tematické recepční okruhy, jež si Vrajová zvolila za základní rámce svého výkladu (recepce povídek pro děti, historických próz, kritika let devadesátých, recepce egodokumentů atd.), ji totiž neustále vedou k odbočkám porušujícím chronologii výkladu i jeho tematickou jednotu. Vznikla tím nepřehledná mozaika vzájemně souvisejících exkurzů, jež jsou sice propojeny rámci jednotlivých vyšších tematických celků, tyto rámce však nejsou v textu nijak zřetelně vyznačeny. Snad by bylo lépe (odhlédneme-li od možnosti striktně chronologického výkladu – jež se dle mého názoru při sledování proměn recepce konkrétního autora jeví jako zcela legitimní) rámce těchto tematických celků naznačit např. průběžným víceúrovňovým číslováním jednotlivých exkurzů, a strukturu výkladu tak čtenáři zpřehlednit. Nehledě k tomu považuji první část publikace za velmi užitečnou rekonstrukci proměny recepce midcultového autora.

Druhá část knihy se oproti tomu o podobnou soustavnost nesnaží. Je to pět studií, které vzájemně souvisejí jen zaměřením na aspekty přisuzované midcultovému autoru. Přitom jde někdy o sondy rozebírající detailně jen malou část autorčina díla, někdy o studie značně širšího zaměření. Za sevřenější a jasnější přitom rozhodně pokládám skupinu první, do níž lze zařadit první dvě ze zmíněné pěti studií – jedna interpretuje povídku *Češka a Němec* z hlediska vytváření kulturních stereotypů, druhá obsáhle zkoumá intertextové vztahy Podlipské *Virginie* ke *Consuele* George Sandové. Ostatní tři studie nejsou zdaleka tak sevřené a jednotné. Týká se to hlavně třetí z nich, rozebírající vztah Podlipské k literárnímu realismu – nutno říci, že spíš než Podlipskou se Vrajová v této kapitole zabývá Novákovou, popř. autory jinými, Podlipská tu působí jenom jako jakýsi „doplňek“. Předposlední studie zkoumá Podlipské práce vlastně jakožto texty didaktické, tedy „poučující“ a „vyučující“; jakkoli je to (zejména u Podlipské) téma klíčové, domnívám se, že jde o problematiku daleko širší, než daná sonda mohla postihnout. Jako opravdový appendix pak působí kapitola poslední, sledující část posmrtně vydané korespondence Světlá – Podlipská, jež dokumentuje, jak obě autorky uvažovaly o významu okulturních nauk v období vzrůstajícího zájmu o ně (tedy během devadesátých let 19. století).

Knihy Jany Vrajové je jistě pozoruhodným pokusem znovu „objevit“ Podlipskou-autorku. Ještě daleko cennější je však dle mého názoru onen fakt, jenž zůstal explicitně nevyřčen, totiž možnost rozpoznat v české literatuře druhé poloviny 19. století specificky fungující „střední vrstvu literatury“ a studovat ji s vědomím této specifčnosti – ať už ji budeme nazývat midcultem nebo zůstaneme u některého z českých synonym. Tím se kniha Vrajové může stát počátkem nového promýšlení a teoretického uchopování problematiky této vrstvy literární produkce.

Jana Vrajová: *Umíněnkyně dobra Sofie Podlipská. Kapitola z dějin literárního midcultu 19. století*. Praha: Akropolis, 2017, 232 s.

